

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Gebureaucratiseerde solidariteit ondermijnt werkelijke compassie

Voor solidariteit is vereist dat wij ons kunnen identificeren met de ander. Hoe sterker iemands solidariteit is gericht op een grote en abstracte groep, of zelfs op de gehele mensheid, des te kleiner is vaak zijn solidariteit met de mensen van vlees en bloed in zijn eigen omgeving. Gedwongen en verstatelijkte vormen van solidariteit lijken soms meer gericht op effectiviteit, dan uitingen van menselijke solidariteit. Gebureaucratiseerde solidariteit kan er namelijk toe leiden dat de consequenties van beslissingen niet meer worden gewogen en dat hun morele inhoud wordt uitgehold.

---

door *Theodore Dalrymple*

De auteur is schrijver en voormalig arts in een ziekenhuis en gevangenis in een Engelse achterstandswijk. Van zijn hand verscheen onder meer *Leven aan de onderkant. Het systeem dat de onderklasse instandhoudt* (2004).

WOORDEN HEBBEN ZOWEL EEN denotatie als een connotatie: de meest letterlijke betekenis die ze verankert in de wereld, en het aura van emotionele associaties die zij oproepen. Beide veranderen, maar meestal niet even snel. De denotatie van een woord kan veranderen, terwijl de connotatie hetzelfde blijft, en andersom. Het resultaat is meestal verwarring, intellectuele en emotionele oneerlijkheid.

Dat geldt ook voor het woord solidariteit. De belangrijkste betekenis – de denotatie – is volgens de *Oxford English Dictionary*: ‘The fact or qual-

ity, on the part of communities, etc., of being perfectly united or at one in some respect, esp. in interests, sympathies, or aspirations.' Dat is de denotatie. Het woord heeft daarnaast warme connotaties van generositeit en saamhorigheid; want het laten samenvallen van belangen, sympathieën en aspiraties met die van anderen, lijkt iets heel warmes en saamhorigs. In veel gevallen is het dat ook – al kan dat ook een van de slechtste menselijke eigenschappen zijn, die onnoemlijk veel kwaad heeft aangericht. Niemand die ooit een groep Engelse of Nederlandse voetbalhooligans heeft meegeemaakt, of rellen, of een demonstratie van een extremistische politieke beweging, kan volhouden dat menselijke solidariteit alleen maar goeds heeft gebracht. Het hangt er maar van af.

MET WIE ZIJN WE SOLIDAIR?

Solidariteit moet voortkomen uit een soort subjectieve identificatie met degene op wie zij is gericht. Solidariteit is daarnaast zelden onvoorwaardelijk of onveranderlijk – en zou dat ook niet moeten zijn. Er is op dit moment bijvoorbeeld een conflict tussen de medici (waar ikzelf ook toe behoor) en de Britse regering over bepaalde veranderingen in de pensioenregelingen van artsen. Mijn 'solidariteit' wordt nu geclaimd door de *British Medical Association*, die een soort gezamenlijke actie organiseert. Normaal gesproken voel ik wel degelijk een zekere solidariteit, in de zin van een emotionele identificatie, met mijn collega's. Maar in dit geval absoluut niet – tenminste niet met diegenen die instemmen met deze voorstellen.

De arbeidsvoorwaarden van artsen in empooli van de staat zijn de afgelopen jaren namelijk steeds beter geworden, veel beter dan we verdienen. De hoogste salarisschaal in ziekenhuizen (die ik zelf ook verdiende) steeg tussen 1997 en 2007 bijvoorbeeld met 68 procent, en was daarvoor al niet laag. Onze pensioenen worden betaald uit de lopende belastinginkomsten, want er is niet voor gespaard, en zijn gebaseerd op twee derde van het laatstverdiende salaris. Bovendien worden we ruim gecompenseerd voor inflatie. Onze pensioenen zijn daarmee veel generieuzer dan de inkomsten van mensen die zelf hebben gespaard voor hun oude dag. Tel daarbij op dat de nationale schuld in drie jaar is verdubbeld, de belastingdruk toeneemt, en de werkelijke werkloosheid in Groot-Brittannië ongeveer vijftien procent bedraagt. Dit lijkt mij dan ook niet het geschiktste moment voor een militante verdediging van de genereuze financiële privileges die wij artsen, in vergelijking met de rest van de bevolking, hebben opgebouwd. Als zo'n moment überhaupt al bestaat. Mijn solidariteit lag even niet, zoals gewoonlijk, bij mijn

collega-doktoren, maar bij de rest van de bevolking, die zou opdraaien voor onze bijzonder hoge levensstandaard.

Zulke solidariteit is zeer abstract: zij is niet gericht op concrete personen, of op een gemakkelijk identificeerbare groep mensen. Daarom is mijn solidariteit in dit geval een zwakke, en geen sterke kracht. En het is mij opgevallen: hoe sterker iemands solidariteit is gericht op een grote en abstracte groep, of zelfs op de gehele mensheid, des te kleiner is zijn solidariteit met de mensen van vlees en bloed in zijn eigen omgeving. Dit is natuurlijk een grove generalisering, en geen wet van Meden en Perzen.

Hoe sterker iemands solidariteit is gericht op een grote groep, des te kleiner is zijn solidariteit met mensen in zijn eigen omgeving

DE SCHADUWZIJDE VAN GEDWONGEN SOLIDARITEIT

In Frankrijk heeft het woord *solidarité* in de politieke retoriek vooral de betekenis gekregen van steun voor sociaaldemocratisch beleid, zoals hoge belastingdruk en veel herverdeling. Als je daar geen onvoorwaardelijke en onwankelbare voorstander van bent, ben je een vijand van de *solidarité*. Zoals monsieur Hollande na de verkiezingen zei: 'Ieder kind van de republiek zal meedoen.' De ongelukkige keerzijde daarvan is natuurlijk dat geen kind van de republiek de kans krijgt om niet mee te doen, ook als ze dat zouden willen. Je hebt geen keus. Er is dus geen ontsnapping mogelijk aan die opdringerige, bureaucratische walm van goede bedoelingen. Solidariteit is verplicht. Het gebruik van het woord 'kind' is hier ook van betekenis. De republiek wordt gezien als de corrigerende ouder, de burger als het terechtgewezen kind.

Gedwongen solidariteit is gebaseerd op belasting. Hier doet zich iets merkwaardigs en paradoxaals voor vanuit het perspectief van de solidariteit. In Frankrijk is belastingontduiking een nationale sport, die geen collectieve afkeuring oproept. Wie de pech heeft te worden gesnapt kan zelfs eerder rekenen op publieke sympathie. Daarnaast tiert de zwarte markt welig. Zowel wie werkt als wie daar de opdracht toe heeft gegeven, probeert te ontsnappen aan de gedwongen solidariteitskosten. Opdrachtgevers betalen contant, maar niet voor hun eerste opdracht. De aannemers willen namelijk eerst weten of deze klant wel te vertrouwen is, en hem niet aan zal geven bij de belastingdienst (wat niet zelden gebeurt in Frankrijk). Alleen als de twee een zekere vertrouwensbasis hebben opgebouwd – of zo u wilt, een gevoel van solidariteit – regelen ze hun zaakjes zwart. Dit is als

het ware solidariteit tegen de solidariteit. De vraag is: welke is de echte, of diepere vorm?

Het ontduiken van belastingen is bovendien niet de enige manier waarop mensen proberen om hun solidariteit, in de sociaaldemocratische zin van het woord, tot uiting brengen. Je zou kunnen zeggen dat het bestaansrecht van hele sectoren van boekhouders en fiscalisten, en zeker de enorme groei daarvan (om nog maar te zwijgen over belastingparadijzen) is verbonden met het verlangen om deze solidariteit te ontlopen. En we moeten niet vergeten dat alle regeringen het recht hebben om vrijwillige giften van hun burgers te aanvaarden, maar dat ze er maar weinig ontvangen. Behalve in tijden van oorlog: dan zijn veel burgers wel bereid hun goud of juwelen te doneren ten behoeve van de strijd, hetgeen suggereert dat er zowel vijanden als vrienden nodig zijn voordat dit soort solidariteit tot uiting komt. Dit bewijst allemaal niet dat sociaaldemocratisch beleid verkeerd is, of niet het best haalbare, maar alleen dat vanuit het perspectief van het menselijke gevoel van solidariteit, het niet is wat het claimt te zijn. Het zou goed kunnen dat de beste manier om allerlei diensten zoals gezondheid of onderwijs te organiseren, niet gebaseerd is op menselijke solidariteit, maar op wat tot de beste resultaten leidt. Gevoelens komen daar dan niet bij kijken.

GEBUREAUCRATISEERDE SOLIDARITEIT KAN WERKELIJKE COMPASSIE ONDERMIJNEN

Mijn ervaring met de humane, menselijke kwaliteiten van bureaucratische organisaties – weliswaar opgedaan in Engeland, waar ze waarschijnlijk tot de slechtste in Europa behoren – die uit de sociaaldemocratie zijn voortgekomen, is dat ze niet zozeer opmerkelijk zijn door hun solidariteit, maar door hun onmenselijkheid. Een deel van die onmenselijkheid is het gevolg van de doctrine waar ze uit voortkomen: dat het hun taak is om zich voor andere mensen in te spannen en die mensen tijd en geld te geven, niet omdat ze dat verdienen, maar omdat ze dat nodig hebben. Helaas heeft die doctrine ongelukkige consequenties. Mensen kunnen met bepaald gedrag gemakkelijk hun behoeften en noden in stand houden en vergroten – en doen dat ook daadwerkelijk. In de race om aandacht en geld gaan de bescheiden behoeftigen al snel achterlopen bij de brutale behoeftigen. Daardoor wordt slecht gedrag beloond.

Wie gedwongen wordt om geen oordeel te vellen over de waarde van de ontvangers van hulp, steun en bijstand, is bezig werkelijke compassie te ondermijnen, omdat – behalve misschien voor heiligen – het menselijk gezien onmogelijk is om evenveel mededogen te voelen voor, bijvoorbeeld in een ziekenhuis, iemand die aan MS lijdt en een dronken, jaloerse kerel

die zijn vrouw slaat. De enige manier om het compassieniveau gelijk te trekken is de compassie voor de eerste te onderdrukken. En inderdaad, in het ziekenhuis waar ik werkte, merkte ik dat mijn pogingen om mensen

Wie geen oordeel velst over de waarde van de ontvangers van hulp, steun en bijstand, is bezig werkelijke compassie te ondermijnen

ervan te overtuigen dat een zekere patiënt net wat nadrukkelijker onze steun en aandacht verdiende, vaak onverschilligheid of zelfs vijandigheid teweegbrachten. Want als één iemand speciale aandacht en zorg verdiende, impliceerde dat dan niet dat alle anderen die ook moesten krijgen? Dit druiste direct in tegen

de veronderstellingen van de sociaaldemocratie. En wie was ik, met mijn burgerlijke vooroordelen, om dat te bepalen?

Ik heb geen idee of het ook geldt voor bureaucratische instanties in Nederland, maar in Engeland zijn ze te beschrijven als tamelijk harteloos. Dat weet ik, omdat ik vaak met ze te maken heb gehad via mijn patiënten. Zonder twijfel zijn veel van de mensen die bij deze diensten werken murw gebeukt door de vaak extreem onaantrekkelijke karakters van de mensen met wie ze te maken krijgen – iets waar men uiteraard geen oordeel of uitspraak over mag doen, ook al zitten ze in veel gevallen noodgedwongen achter kogel- en hakbijlwerend glas – en ook door het permanente gebrek aan middelen om aan alle eisen te voldoen, of aan de ‘rechten’ van hun zogenaamde ‘cliënten’ (een wezelachtig woord bij uitstek in deze context).

Het geval van de Nederlandse familie Tokkie heeft me geïntrigeerd. Onlangs vond ik een blog op het internet, vol boosheid over het feit dat de Tokkies geen nieuwe woning hadden gekregen van de Amsterdamse gemeente. Of wat daar werd geschreven nu waar was of niet, dat leek me merkwaardig. Als ik het goed heb begrepen, maakten de Tokkies voortdurend het leven van de mensen in hun omgeving zuur en maakte de Nederlandse kwaliteitspers daar vooral een grote grap van. Niets in het blog dat ik las suggereerde dat ze hun leven hadden gebeterd. Sterker nog, voor de schrijver ervan was dat niet eens een zinnige vraag, want die familie had simpelweg een woonrecht, hoe ze zich ook gedroeg. En dat zou dan een soort sociale solidariteit uit moeten drukken. Het valt te betwijfelen of de nieuwe bureaus van deze familie dat ook zo zouden zien, maar wat zij denken c.q. de vraag of zij zitten te wachten op het gezelschap van de Tokkies, kan rustig worden genegeerd, vanwege hun gebrek aan sociale solidariteit. Met andere woorden, een gebureaucratiseerde vorm van sociale solidariteit kan ertoe leiden dat de consequenties van beslissingen niet meer wor-

den gewogen – maar ook dat hun morele inhoud wordt uitgehold. Natuurlijk zal slechts een kleine minderheid hiervan profiteren, als profiteren het goede woord is, maar het is helaas een feit dat een kleine groep voor een disproportionele hoeveelheid chaos, ophef en ellende kan zorgen.

BESLUIT

De meeste mensen zullen in vrijwel alle omstandigheden nog steeds enige echte solidariteit kunnen opbrengen voor de mensen om hen heen. Want, zoals Adam Smith, die een moraalfilosoof was voordat hij econoom werd, aan het begin van zijn boek *The theory of moral sentiments* opmerkt: ‘Hoe

De meeste mensen zullen in vrijwel alle omstandigheden nog steeds enige echte solidariteit kunnen opbrengen

zelfzuchtig de mens ook moge zijn, in zijn natuur schuilen ontegenzeggelijk principes die hem ertoe brengen zich te bekommeren om het lot van anderen, en die hem noopt om hun geluk te zoeken, hoewel hij er zelf geen voordeel mee behaalt,

behalve het genoegen om dat te aanschouwen. Tot deze principes behoren mededogen of compassie, de emotie die we voelen als we anderen zien lijden, of als we er op een andere manier toe worden gebracht daar kennis van te nemen. Dat we vaak verdriet ervaren door het verdriet van anderen, is een feit dat geen verder bewijs behoeft; want dit gevoel, gelijk alle andere primaire passies van de menselijke natuur, is geenszins voorbehouden aan deugdzame of humane zielen, al is het bij hen misschien wel het meest intens. Maar ook bij de grootste schurk is dat gevoel niet geheel afwezig.’

Alleen die laatste zin is, tegenwoordig althans, niet helemaal waar. Het is denkbaar dat de bureaucratisering van het begrip ‘solidariteit’ het aantal mensen voor wie dat niet geldt, heeft vergroot.